

מערך שיעור

שם המערך: יהדות מרוקו

עוגני השיעור

שכבת גיל: כיתה ה

ציר מוביל: מסיפורי קהילות לפסיפס ישראלי – סיפורי קהילות יהודיות במרוקו ומשמעותן.

רעיון מרכזי: סיפורי יהדות מרוקו מבטאים תורה, חכמה, יצירתיות ואנושיות, והם חלק חשוב מהפסיפס היהודי המשותף.

נושא: חיי הקהילה היהודית בערי מרוקו – מקום, תרבות, זהות ומסע לישראל.

מיומנויות:

אוריינות מרחבית: עבודה עם מפה – זיהוי מדינות, ערים ונתיבי עלייה.

אוריינות מידע: הפקת מידע מתמונות, מטקסטים קצרים ומסיפורים.

אוריינות לשונית: ניסוח מידע במילים אישיות, בכתיבה קצרה.

חשיבה השוואתית: זיהוי דומה ושונה בין קהילות (מרוקו-ספרד).

חשיבה רגשית וערכית: הבנת רגשות של שייכות, עזיבה וגעגוע.

חשיבה יצירתית: ביטוי הידע והרגש בציור, בכתיבה או בסיפור.

בין-תחומיות: שפה, תרבות, היסטוריה, אומנות

מעורר השיעור

פתיחה

מטרה: לעורר סקרנות, לפתוח שיח זהות ולהכניס את התלמידים למסע תרבותי בעקבות יהדות מרוקו.

מה עושים?

1. שואלים:

- מה הופך אותנו לעם אחד - גם אם גדלנו במקומות שונים בעולם?
 - האם צריך להיות דומים כדי להיות חלק מאותו עם?
 - מה משותף ליהודים בכל העולם?
 - מה חשוב לכם לשמור מהמשפחה שלכם?
2. מסבירים על הפסיפס:

עם ישראל הוא פסיפס - כל חלק שונה, אבל יחד אנחנו יוצרים תמונה אחת יפה ושלמה.

3. מציגים את מפת אגן הים התיכון ומיקום מרוקו על המפה.

תמונות של העיר מקנס, יהודים במרקש, בית הכנסת ברבאט, הביגוד המיוחד של מרוקו. (נספחים)

4. שואלים:

- מה אתם רואים בתמונות? אילו רגשות עולים לכם?
- איך זה קשור ליהדות שאתם מכירים כאן בישראל?
- מה מזכיר לכם בית?

5. מסכמים:

עכשיו נצא למסע קצר בין סיפורים, צבעים וצלילים - כדי להכיר את המורשת היפה של יהדות מרוקו.

מה צריך?

מפת אגן הים התיכון

תמונות של:

- העיר מקנס
- יהודים במרקש
- בית הכנסת ברבאט
- ביגוד מסורתי ממרוקו

למידה פעילה: חלק א'

מטרה: להכיר ערכים המאפיינים את קהילות יהודי מרוקו דרך סיפורי דמויות מפתח.

מה עושים?

1. מספרים על מקנס – **רבי רפאל בירדוגו** ("המלאך של מקנס")

- אחד מחכמי מקנס הגדולים.
- היה מקשיב, מיעץ ועוזר לאנשים מכל שכבות החברה.
- קרא ללמוד, לחקור ולהיות סקרנים.

ערך מרכזי: חכמה נובעת מלימוד, מהקשבה ומלב טוב.

2. מספרים על רבאט – **הרב שלום משאש** – רב של אנושיות

- רבה של קזבלנקה והרב הראשי של ירושלים.
- דגל בענווה, באחוזה ובעזרה הדדית.
- התייחס לכל אדם בכבוד – גם במצבים מורכבים.

ערך מרכזי: אנושיות כיסוד ביהדות.

4. ממלאים דף עבודה על הסיפורים: (נספח 1)

- איזה סיפור היה משמעותי עבורך?
- למה דווקא סיפור זה?
- מה סיפור זה מלמד אותנו על יהודי מרוקו?

5. **מסכמים:** שני הסיפורים חשפו את ערכי המורשת של יהדות מרוקו – לימוד תורה, כישרון, חכמה ואנושיות.

מה צריך?

דף עבודה לתלמידים
(נספח 2)

לוח לאיסוף מילים
מהכיתה

למידה פעילה: חלק ב'

מטרה: לחוות את תרבות מרוקו דרך טעם, צליל וצבע, וליצור חיבור רגשי.

מה עושים?

מתחלקים ל-3 תחנות, וכל תחנה לומדת על היבט תרבותי אחר.

תחנה 1 – טעמי מרוקו

הרחת תבלינים: כמון, זעפרן, פפריקה.

מה מריחים? מה מזכיר בית?

שיחה: מדוע אוכל הוא חלק חשוב במורשת?

תחנה 2 – צילי מרוקו

האזנה לפיוטים: אדון הסליחות, אעופה אשכונה.

האם אתם מכירים מהבית את הפיוט?

התלמידים משתפים: מה זה מזכיר? אילו רגשות זה מעורר?
צבעי מרוקו (חמסה)

פעילות קצרה: תנועה לפי הקצב.

תחנה 3 – עיצוב חמסה לפי קהילה

הצגת דוגמאות: חמסות, אריחים, דגמים גאומטריים.

יצירה: עיצוב חמסה אישי (נספח 2)

הסבר קצר על החמסה כסמל להגנה ולברכה.

מה צריך?

תחנת טעמים: תבלינים
(כמון, זעפרן, פפריקה),
קעריות להרחה

תחנת מוזיקה: רמקול,
קטעי פיוטים ושירים
מסורתיים

תחנת יצירה: דפי חמסה
מודפסים, צבעים,
מדבקות, מספרים, דבק

כללי: בריסטול, טושים

עיבוד וסיכום

מטרה: לסכם את הלמידה, להעמיק את ההבנה הרגשית והערכית, ולחבר בין הסיפור ההיסטורי לעולמם האישי של התלמידים.

מה עושים?

1. מה משותף בין הדמויות שלמדנו עליהן?
2. אילו ערכים מצאנו בסיפורים?
3. איך תרבות מרוקו משפיעה על חיינו בישראל היום?

כל תלמיד כותב:

הערך שאני לוקח מהשיעור הוא _____ כי _____
מורשת יהדות מרוקו מלאה תורה, אור, חכמה ואנושיות – וגם
אנחנו ממשיכים את הסיפור שלה בפסיפס הישראלי של היום.

להמשך המסע

משימה משפחתית:

שוחחו עם אחד מבני המשפחה:

- מה יודעים על יהדות מרוקו במשפחה שלנו?
- אילו ערכים עברו מדור לדור?

הביאו לשיעור הבא:

משפט, תמונה או חפץ קטן שמספרים את סיפור המשפחה.

בכיתה:

יוצרים "קיר מורשת" – הפסיפס של כיתה ה'

עם משפטים, תמונות ויצירות החמסה.

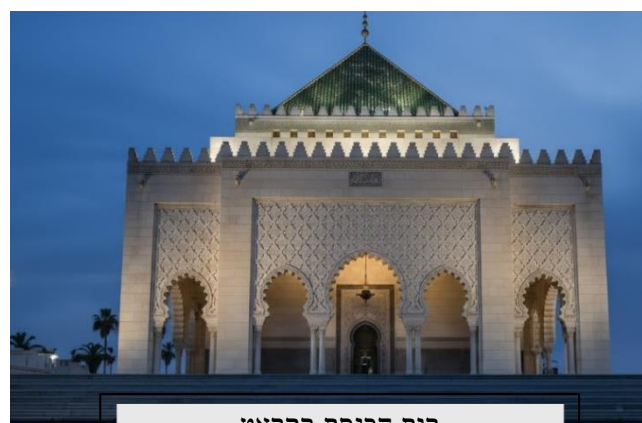
תמונה המשקפת את החיים היהודיים או את המורשת היהודית במרקש, במיוחד באזור ה"מלאח" (הרובע היהודי ההיסטורי) של העיר.

"באב אל-מנסור" (Bab Mansour) המפורסם במקנס. השער נחשב לאחד היפים והמרשימים ביותר במרוקו כולה, והוא מדגים היטב את הארכיטקטורה המורית ואת עבודות הפסיפס המורכבות המאפיינות את העיר.

ביגוד מסורתי במרוקו

בית הכנסת ברבאט

רבי רפאל בירדוגו, המכונה "המלאך רפאל", הוא אחת הדמויות המרתקות והמשפיעות ביותר בתולדות יהדות מרוקו. הוא היה פוסק הלכה, פרשן מקרא מעמיק ומנהיג רוחני במקנס של המאה ה-18 וה-19.

- **לידה:** נולד בשנת ה'תק"ז (1747) בעיר מקנס שבמרוקו, למשפחת בירדוגו – שושלת מפוארת של רבנים ודיינים.
- **תפקידו:** כיהן כדיין וכראש הישיבה במקנס. הוא נודע ביושרתו הבלתי מתפשרת ובעצמאות מחשבתית נדירה.
- **כינויו:** זכה לכינוי "המלאך רפאל" עוד בחייו. יש האומרים שהכינוי ניתן לו בשל פרישותו וקדושתו.
- **שיטתו:** רבי רפאל דגל בחיפוש אחר "הפשט" – הבנה ישירה של הטקסט המקראי וההלכתי, גם אם היא עמדה לעיתים בסתירה למנהגים מקובלים או לפרשנויות קודמות.
- **פטירה:** נפטר בשנת ה'תקפ"ב (1821). ספריו, כמו "משפטים ישרים" ו"תורות אמת", מהווים עד היום עמודי תווך בספרות ההלכה המרוקאית.

סיפורים על רבי רפאל בירדוגו

הסיפור מאחורי הכינוי "המלאך"

מסופר כי פעם אחת פרצה מחלוקת קשה בין חכמי מקנס בנושא הלכתי מורכב. רבי רפאל, שהיה אז צעיר לימים, הציג עמדה נחרצת ושונה מכולם. אחד הרבנים המבוגרים תהה בקול: "מי הוא זה ואיזה הוא שמעז לחלוק על ראשונים"? "באותו לילה, חלם אותו רב דמות זוהרת ומאירה. למחרת, כשראה את רבי רפאל, נרתע לאחור ואמר: "זהו לא אדם רגיל, זהו מלאך ה'!". מאז דבק בו הכינוי.

המשפט והשבועה

רבי רפאל היה ידוע כדיין שלא נשא פנים לאיש, גם לא לעשירים והחזקים ביותר בקהילה. פעם הגיע לפניו דין תורה בין אלמנה ענייה לבין אחד מעשירי העיר המקורב לממשל. העשיר ניסה לרמוז לרבי רפאל על קשריו, אך הרב לא התרשם. כאשר ראה רבי רפאל שהעשיר מנסה להתחמק מחובו בטענות שקר, הביט בו הרב בעיניו החודרות ואמר: "דע לך, שהאמת גלויה לפני כיסא הכבוד". העשיר נבהל כל כך מנוכחותו של הרב, שמיד הודה באשמה ושילם לאלמנה את כל המגיע לה, מחשש שמא קללת "המלאך" תפגע בו.

ענווה והפשטות

למרות תוארו הרם, רבי רפאל חי בצניעות קיצונית. מסופר עליו שהיה נוהג לשבת בפינת בית המדרש על ספסל עץ פשוט, וללמוד עם פשוטי העם כאילו היה אחד מהם. הוא האמין שעל התורה להיות נגישה לכל אדם, ולכן כתב חלק מפירושיו בשפה ברורה ופשוטה (ואף בערבית יהודית) כדי שגם מי שאינו תלמיד חכם יוכל להבין את דבר ה'.

רבי שלום משאש זצ"ל (1909–2003) היה לא רק ענק בתורה, אלא דמות של הוד ויופי. הוא כיהן כרבה הראשי של קזבלנקה, לאחר מכן כרבה הראשי של מרוקו כולה, וב-25 שנותיו האחרונות כרבה הראשי של ירושלים.

- **לידה:** נולד בשנת 1909 (ה'תרס"ט) בעיר מקנס שבמרוקו, למשפחת רבנים ענפה. אביו, רבי מימון משאש, היה רב ודיין מוערך.
- **לימודיו:** נחשב לעילוי כבר בצעירותו. הוא למד בישיבות במקנס והושפע עמוקות ממסורת הפסיקה המרוקאית, הדוגלת בשילוב של פשט, סברה ישרה והתחשבות במנהג המקום.
- **הנהגה רוחנית במרוקו**
- רבנות קזבלנקה: בגיל צעיר מונה לדיין, ובשנת 1949 מונה לרבה הראשי של קזבלנקה, שהייתה הקהילה היהודית הגדולה והחשובה במרוקו.
- רב המדינה: בשנת 1960 מונה לרב הראשי של מרוקו ולראש בתי הדין במדינה. בתפקידו זה עמד בקשר הדוק עם המלך חסן השני, שרחש לו כבוד עצום והתייעץ איתו בנושאים שונים. הוא פעל רבות לחיזוק מוסדות החינוך והדת במדינה.
- **העלייה לישראל ורבנות ירושלים**
- המעבר לירושלים: בשנת 1978, לאחר פניות רבות מצד הרב עובדיה יוסף והרב מרדכי אליהו, עלה לישראל כדי לכהן כרבה הראשי הספרדי של ירושלים.
- כהונתו בישראל: במשך 25 שנה הנהיג את ירושלים בתבונה ובעדינות. הוא נודע כגשר בין המגזרים השונים וכסמכות הלכתית עליונה עבור בני עדות המזרח בכלל ויוצאי מרוקו בפרט.

סיפורים המאירים את אישיותו המיוחדת:

הפגישה עם המלך חסן השני

רבי שלום משאש זכה לכבוד עצום מצד מלך מרוקו, חסן השני. באחת הפעמים, כשהחליט הרב לעלות לישראל כדי לכהן כרבה של ירושלים, המלך לא רצה לתת לו ללכת. מסופר כי המלך אמר לו: "מי ישמור עליי ועל הממלכה אם תעזוב?". הרב הבטיח למלך שימשיך להתפלל לשלומן מירושלים. שנים לאחר מכן, כשביקר משלח ממרוקו את הרב בירושלים, הם סיפרו שהמלך עדיין מחזיק את תמונתו של הרב בארמונו ואומר: "הפנים האלו הן פנים של מלאך, הן מביאות לי ברכה".

"השלום" של הרב משאש

כשמו כן הוא, הרב היה איש של שלום. פעם אחת הגיע אליו זוג לירושלים שעמד על סף גירושין. המצב היה קשה והרוחות סערו. הרב הקשיב להם במשך שעות ארוכות, בסבלנות שאין כמותה. בשלב מסוים, הרב פנה לבעל ואמר לו בשקט: "תראה, אני זקן, ועברתי הרבה בחיים. בכל פעם שיש מחלוקת, אני שואל את עצמי – האם אני צודק או שאני רוצה להיות מאושר?". הוא הציע להם "עסקה": הם ינסו חודש אחד לנהוג לפי העצות שלו, ואם זה לא יעבוד – הוא בעצמו יסדר להם את הגט ללא תשלום. לאחר חודש הם חזרו עם זר פרחים, לא כדי להתגרש, אלא כדי להודות לו על שהציל את ביתם.

הענווה בכותל המערבי

למרות תפקידו הרם כרבה של ירושלים, הרב משאש היה הולך לכותל המערבי כאחד האדם. תלמידיו מספרים כי הוא היה מסרב בתוקף שיובילו אותו לקדמת המתפללים או שיפנו לו דרך. באחת הפעמים, אדם שלא הכיר אותו דחף אותו בטעות בתוך ההמון. אחד התלמידים רצה למחות, אך הרב תפס בידו ואמר: "חלילה לך! בבית ה' כולנו שווים. אולי האדם הזה זקוק לישועה יותר ממני? הדחיפה שלו היא תזכורת שאני רק שליח".

קווים לדמותו

- הופעה אצילית: תמיד היה לבוש בקפידה, עם גלימתו המרוקאית המסורתית ותרבוש, מקפיד על ניקיון וסדר מופתי.
- יצירתו: ספריו המפורסמים ביותר הם "מזרח שמש" ו-"תבואות שמש".
- אהבת ישראל: הוא היה גשר בין קהילת מרוקו לבין כלל הציבור היהודי בארץ.

סיפורי יהודי מרוקו בערים השונות

איזה סיפור היה משמעותי עבורך?

למה דווקא סיפור זה?

מה סיפור זה מלמד אותנו על יהודי מרוקו?

האם יש לך או למשפחתך סיפור אישי על יהודי מרוקו?

